

Навіщо «Профільній» нова Типова освітня програма?

Реформа, що стосується кожного/-ї

З 2027 року українські старшокласники навчатимуться інакше.

Три роки старшої школи замість двох.

Більше вибору.

Менше перевантаження.

І головне — більше сенсу.

Реформа профільної освіти — це не просто зміна структури. Це філософія освіти, де в центрі — учнівство, його інтереси, сильні сторони й майбутнє.

Типова освітня програма (ТОП) для профільної школи — ключовий документ, що показує шляхи втілення цієї реформи в освітньому процесі. У ТОП і вчительство, й учнівство, й батьки знайдуть відповідь на питання, як дати сучасним підліткам можливість учитися не всього й потроху для отримання свідоцтва, а здобути все потрібне для подальшого життєвого вибору. І хоча вона має суворо-офіційний вигляд, її мета дуже важлива: дати всім підліткам можливість учитися для життя, а не «для пташечки».

Що передбачає Типова освітня програма для профільної школи?

Типова освітня програма (ТОП) — це інструмент, за допомогою якого академічний ліцей створює власну освітню програму для учнівства 10-12 класів. Проект ТОП для академічних ліцеїв розроблено на основі Державного стандарту профільної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 липня 2024 року № 851.

Побудова індивідуальної освітньої траєкторії в ТОП

КРОК 1. Вибір профілю навчання. На цьому етапі учень / учениця визначається з пакетним рішенням, яке входить до профілю за замовчуванням. Обираючи, наприклад, математичний профіль, учень/учениця автоматично отримує поглиблену математику та інші обов'язкові предмети цього напрямку.

КРОК 2. Вибір додаткових курсів, що поглиблюють / розширюють профіль. Учень / учениця обирає додаткові предмети та/чи інтегровані курси в межах обраного профілю, які допоможуть поглибити знання та

вдосконалити вміння у профільному напрямку. Наприклад, комбінаторний аналіз для математичного профілю.

КРОК 3. Вибір позапрофільних предметів. Учень / учениця обирає предмети та інтегровані курси поза профілем для задоволення особистих інтересів та забезпечення різнобічного розвитку. Наприклад, учень / учениця STEM-профілю може обрати курс драматургії і театру.

Така трирівнева система вибору дає змогу побудувати власну освітню траєкторію, знайшовши баланс між обов'язковими та вибірковими компонентами, що відповідає принципу індивідуалізації навчання.

Усі предмети, які є обов'язковими для ДПА-12, у всіх профілях учні та учениці вивчатимуть упродовж трьох років, щоб добре підготуватися до складання ЗНО / НМТ.

Структура навчання за ТОП:

- **10 клас** — профільно-адаптаційний цикл: обов'язкові предмети й курси + початок профілізації. Учні можуть змінити профіль.

У новій Типовій освітній програмі кількість годин для обов'язкових освітніх компонентів у першому семестрі 10 класу є однаковою для всіх кластерів. Це рішення дає змогу створити рівні стартові умови для учнівства: надолужити можливі освітні втрати, поступово адаптуватися до нових форматів навчання, а головне — ознайомитися з особливостями обраного профілю та усвідомлено визначитися з подальшою освітньою траєкторією. Водночас уже в першому семестрі учні та учениці матимуть години для вивчення предметів та курсів за вибором. У другому семестрі кількість години для профільних предметів збільшиться. Такий підхід посилює роль 10 класу як “перехідного” і дозволяє зробити вибір не формальним, а справді змістовним.

- **11–12 класи** — профільний цикл: учень або учениця зосереджується на вибраному профілі, а також вивчає предмети та курси поза профілем на основному («базовому») рівні.

ТОП містить типові навчальні плани (таблиці з переліком годин на вивчення предметів / курсів) для трьох кластерів:

⇒ **мовно-літературний:**

- профілі з поглибленим вивченням української мови та літератури (приклади профілів: українська філологія, журналістика чи інші);
- профілі з поглибленим вивченням української мови та літератури, мов і літератур корінних народів і національних меншин (приклади профілів: кримськотатарська мова і література, українська мова; польська мова і література, українська мова тощо);
- профілі з поглибленим вивченням іноземної мови (приклади профілів: англійська філологія, німецька філологія тощо);

⇒ **соціально-гуманітарний:**

- профілі з поглибленим вивченням історії та громадянської освіти (приклади профілів: історико-філософський, юридичний тощо);
- профілі з поглибленим вивченням географії та іноземної мови (приклади профілів: економічний, туризм тощо);

⇒ **STEM:**

- профілі з поглибленим вивченням хімії та біології (приклади профілів: хіміко-біологічний, медичний тощо);
- профілі з поглибленим вивченням математики та фізики (приклади профілів: інженерія, матеріалознавство та конструювання тощо);
- профілі з поглибленим вивченням математики, інформатики, технологій (приклади профілів: ІТ, технологічний тощо).

ТОП окреслює обов'язкові та рекомендовані підходи до розроблення закладами загальної середньої освіти та використання ними в освітній діяльності власних освітніх програм. Інакше кажучи, ліцей обирає кластер чи кластери, на якому / яких базуються його профілі, і добирає відповідні навчальні предмети та курси: обов'язкові та вибіркові.

 Профілі можуть бути:

- **моногалузеві** — поглиблене вивчення предметів і курсів однієї галузі (наприклад, математики).
- **багатогалузеві** — поєднання предметів / курсів із різних, але суміжних галузей (наприклад, біотехнології).

Якщо профіль навчання, сформований закладом освіти, передбачає поглиблене вивчення навчальних предметів / курсів, які не зазначені в типових навчальних планах Типової освітньої програми, заклад може обрати типовий

навчальний план відповідного кластера як базовий та доповнити його необхідними навчальними предметами та/або курсами з переліку вибірових освітніх компонентів. Такий підхід дає змогу забезпечити реалізацію індивідуалізованої освітньої траєкторії відповідно до освітніх запитів учнівства та кадрово-ресурсних можливостей закладу.

Менше обов'язкових предметів — більше фокусування

Одна з ключових змін, яку передбачає проєкт нової Типової освітньої програми, — **зменшення кількості обов'язкових предметів**. Якщо раніше в 11 класі учні мусили одночасно опановувати щонайменше 14 предметів, то тепер у 12 класі цей перелік може скоротитися до 5–8 (залежно від профілю). Особливо якщо школа обирає **інтегроване навчання**: наприклад, природничі науки — єдиним курсом для гуманітарного профілю, або інтегрований мовно-літературний курс — для STEM-профілю. Це допоможе зосередитися на поглибленому вивченні профільних дисциплін, не розпорошуючи увагу між надмірною кількістю предметів.

Для того щоб раціонально використовувати години навчального навантаження і дати учням та ученицям змогу справді поглиблено вивчати профільні предмети, ТОП пропонує робити акцент на вивченні окремих предметів у тих кластерах, де вони є профільними. Наприклад, вивчення окремих предметів алгебри та геометрії — для математичних профілів і вивчення інтегрованого курсу математики — для мовно-літературних профілів. Або вивчення інтегрованого мовно-літературного курсу — для природничих профілів і вивчення інтегрованого курсу природничих наук — для соціально-гуманітарних профілів. Водночас доступною залишається можливість часткової інтеграції. Наприклад для всіх профілів доступний варіант вивчення української мови як окремого предмета в поєднанні з інтегрованим курсом літератур (української та зарубіжної). Також у межах STEM-кластера інтегрований курс природничої галузі може поєднуватися з окремими предметами природничої галузі (біологією, хімією, фізикою чи географією), які потрібно вивчати поглиблено в певному профілі. Наприклад для учнів, які обрали профіль з поглибленим вивченням хімії та біології, запропоновано в ТОП інтегрований курс природничої галузі, який охоплюватиме фізичний та географічний компоненти, а також окремі предмети біологію та хімію поглибленого рівня.

Треба наголосити: коли йдеться про предмети / курси, пов'язані з профілем, заклади освіти мають академічну свободу, саме вони ухвалюють рішення: скористатися інтегрованими підходами й зменшити кількість

предметів, або ж рухатися іншим шляхом, зберігаючи деталізовану структуру навчання. Головне, що програма дає інструменти — а як саме їх застосувати, вирішує академічний ліцей разом зі своєю спільнотою.

Вибіркові освітні компоненти

Ліцей пропонує учням та ученицям перелік курсів за вибором як у межах профілю, так і поза ним. Це можуть бути як класичні предмети (наприклад, правознавство, економіка, логіка, філософія тощо), так і авторські інтегровані курси (наприклад, математика та мистецтво, літературний текст і його інтерпретації тощо).

Для цього формують змінні групи: учні з різних класів і профілів можуть об'єднуватися для вивчення окремих предметів / курсів — саме так народжується гнучка й персоналізована освіта.

Ще одне важливе нововведення проєкту Типової освітньої програми — це можливість шкіл створювати власні програми для вибірових компонентів. Такі курси не обов'язково мають базуватись на затверджених модельних програмах — заклад освіти може розробити власний зміст, адаптуючи його до потреб своїх учнів і учениць, локального контексту чи інноваційного підходу. Єдина умова — дотримання чітких вимог, зазначених у додатку 6 до ТОП, та затвердження педагогічною радою. Це не лише розширює академічну свободу шкіл, а й відкриває шлях до справжньої змістової автономії: коли вибіркові курси не копіюють наявне, а народжуються в самому закладі освіти — із урахуванням його профілю, викладацького потенціалу й запитів учнівства.

Гнучкість для ліцеїв

Типова освітня програма надає ліцеям не лише рамку, а й простір для самостійного конструювання освітнього процесу. Кількість годин для обов'язкових освітніх компонентів, зазначена у типових навчальних планах, є **мінімальною**. Ліцей має право **збільшити цей обсяг** — наприклад, для посилення профілю чи з урахуванням потреб учнівства: години, передбачені на вибіркові компоненти за профілем, **можна перерозподіляти на обов'язкові компоненти, спільні для всіх профілів**. Водночас важливо пам'ятати: цей ресурс не може бути використаний для вибірових курсів поза профілем.

Так само години, передбачені на вибіркові компоненти поза профілем, можна за рішенням закладу освіти переспрямувати на посилення профільних обов'язкових компонентів, а також використовувати на курси вільного вибору поза профілем. Мінімальний обсяг вибіркових компонентів при цьому має зберігатися: не менше ніж 2 години щороку для ліцеїв з навчанням українською мовою, і не менше ніж 1 година — для закладів з навчанням мовами корінних народів або національних меншин.

Ці механізми дають академічним ліцеям дієвий інструмент балансування між державною рамкою й власними освітніми рішеннями — в інтересах своїх учнів та учениць.

Замість висновків, або В чому головні переваги проєкту Типової освітньої програми?

1. Освіта без перевантаження: вчимо те, що справді важливо для нас

Сьогодні учні й учениці 10–11 класів вивчають у середньому 15–20 предметів. У результаті — втрати мотивації, емоційне виснаження, зубріння замість розуміння. Нова Типова програма пропонує інше: у 10 класі — базові предмети й знайомство з профілем, у 11–12 — фокус на поглибленому вивченні обраних напрямів. Це зменшує кількість обов'язкових предметів і дає змогу зосередитися на тому, що справді потрібно.

Розподіл тижневих годин за освітніми компонентами й роками навчання

Освітні компоненти	10 клас		11 клас	12 клас
	I семестр	II семестр		
Мовно-літературний кластер (на прикладі профілів із поглибленим вивченням української мови та літератури)				
Обов'язкові предмети / курси, із урахуванням поглибленого вивчення профільних предметів (годин / тиждень)	26	25	22	17
Предмети / курси для вибору – за профілем (годин / тиждень)	4	6	9	11
Вибіркові курси (поза профілем), годин / тиждень	6	5	5	8
Соціально-гуманітарний кластер				

<i>(на прикладі профілів із поглибленим вивченням історії та громадянської освіти)</i>				
Обов'язкові предмети / курси, із урахуванням поглибленого вивчення профільних предметів (годин / тиждень)	26	26	23	18
Предмети / курси для вибору – за профілем (годин / тиждень)	5	6	7	10
Вибіркові курси (поза профілем, годин / тиждень)	5	4	6	8
STEM-кластер <i>(на прикладі профілів із поглибленим вивченням математики та фізики)</i>				
Обов'язкові предмети / курси, із урахуванням поглибленого вивчення профільних предметів (годин / тиждень)	26	31	32	23
Предмети / курси для вибору – за профілем (годин / тиждень)	4	2	4	8
Вибіркові курси поза профілем (годин / тиждень)	6	3	4	5

2. Час на вибір: профіль можна змінити

10 клас у новій моделі — це адаптаційний період. Учні мають час, щоб надолужити освітні втрати, «спробувати себе» в обраному профілі та за потреби змінити його. Це чесно й доросло — бо вибір майбутнього іноді потребує кількох кроків.

3. Більше свободи й гнучкості для шкіл

Заклади освіти не зобов'язані працювати лише за жорстко визначеними профілями. Вони можуть створювати свої — моногалузові чи багатогалузові — на основі типових планів. Наприклад, академічний ліцей може сформулювати профіль із правознавчим фокусом, базуючись на соціально-гуманітарному кластері та добираючи потрібні предмети з переліку курсів за вибором.

4. Профільна освіта = осмислений шлях

Кожен учень та кожна учениця складає свою освітню траєкторію: обирає профіль, додаткові курси, працює над власним проектом... Така модель не лише готує до ЗНО/НМТ або університету — вона моделює реальні життєві ситуації.

5. Учителі отримують нові можливості

Профільна школа — це й новий рівень професійного розвитку для педагогів. Можливість викладати на поглибленому рівні, створювати авторські курси, працювати з мотивованим учнівством...

І наостанок: що це змінює для учня / учениці?

- Він / вона отримує можливості для більш усвідомленого, сфокусованого навчання.
- Має більше свободи — і більше відповідальності.
- Формує індивідуальну траєкторію — і бачить, навіщо це йому чи їй.
- Готується до реального життя й до вступу на омріяну спеціальність до закладу вищої освіти.

Нова Типова освітня програма — це про:

- довіру до підлітків;
- освіту, яка зважає на особистість;
- дає простір для свободи і творчості вчителя.

А що з тими, хто сумнівається?

Цілком природно, що нова система викликає запитання. Дехто боїться, що учням та ученицям буде складно визначитись. Інші — що школи не зможуть організувати нові профілі. Але насправді Типова освітня програма передбачає підтримку: адаптаційний 10 клас; гнучкість у виборі моделей, разом із чіткою рамкою, як можна цю гнучкість реалізувати.

Тобто система не кидає учня чи ученицю у вир вибору — вона супроводжує.

Утім, створити щось ідеальне завжди складно (якщо взагалі можливо). Зараз проєкт Типової освітньої програми перебуває на етапі громадського обговорення. Це важливий момент, коли кожен і кожна — освітяни, батьки, дослідники та дослідниці — будь-хто — може долучитися до вдосконалення документа. Якщо ви бачите, як зробити програму ще кращою, зрозумілішою чи гнучкішою — обов'язково надсилайте свої пропозиції на електронну адресу: roman.hladkovskyi@mon.gov.ua до 30 квітня 2025 року.

Покликання для тих, хто хоче глибше розібратися:

<https://profilna.mon.gov.ua/>